

PIRINEUS ARAGONESOS

Txema Castiella
**Memòries
de l'aigua**
Retrat del riu Ara

Tushita edicions

PIRINEUS ARAGONESOS

Txema Castiella

Memòries de l'aigua

Retrat del riu Ara

Tushita edicions

Memòries de l'aigua

Retrat del riu Ara

Txema Castiella

Primera edició: Juny de 2024

© del text: Txema Castiella

© de les il·lustracions: Marta Carranza

© 2024 Tushita edicions
www.tushitaedicions.com
info@tushitaedicions.com

Disseny de la col·lecció i tractament de les cobertes: Marc Ancochea
Maquetació: Sir Gawain & Co

ISBN: 978-84-128201-9-5
Dipòsit legal: B 13253-2024
Thema: WTL, SZG
Ibic: WTL, WSZG

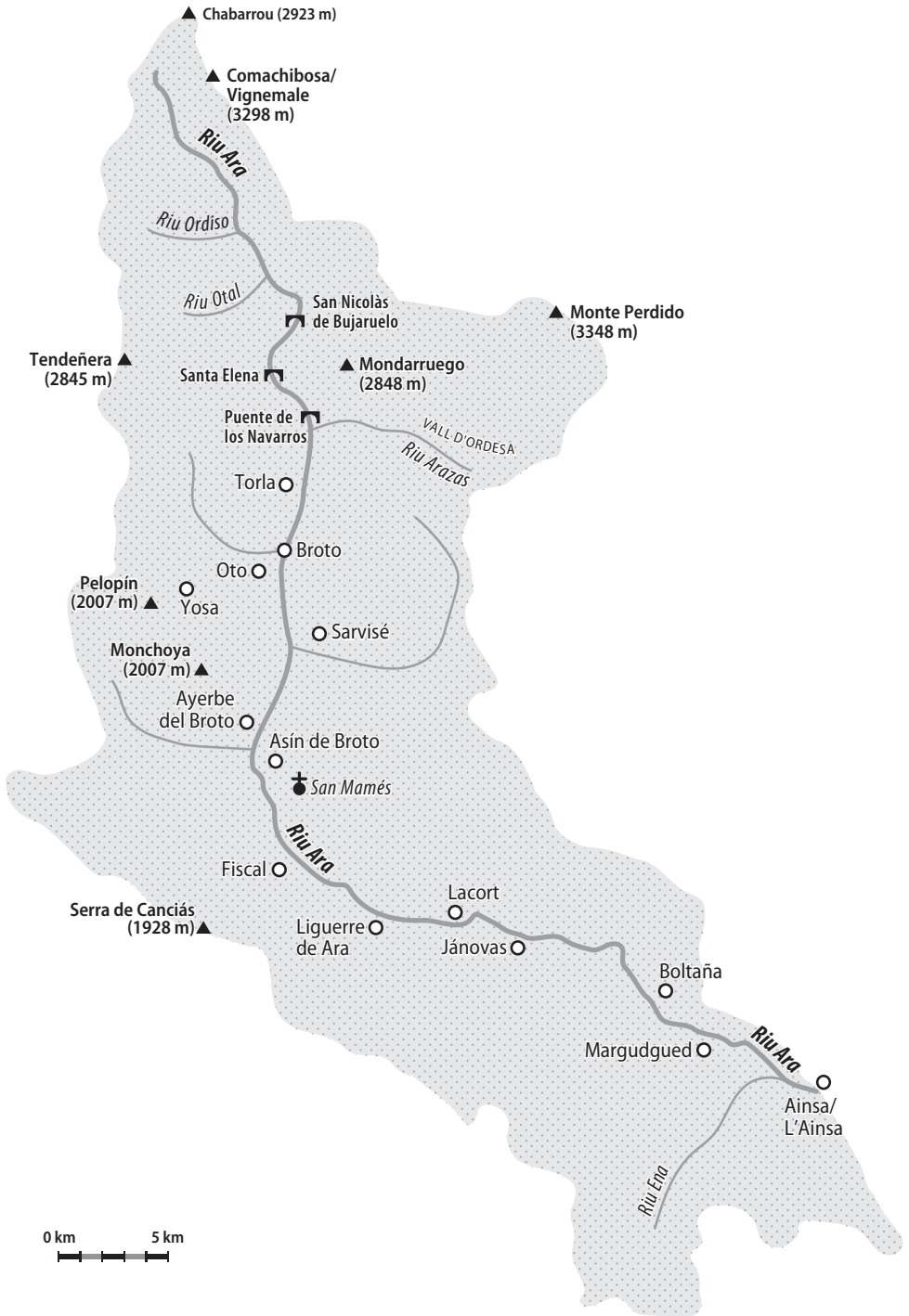
No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre, ni el seu tractament informàtic, ni la seva transmissió a través de qualsevol mitjà, bé sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per enregistrament o d'altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del *copyright*.

Fotografia coberta: el riu Ara a la vall de Bujaruelo (©Txema Castiella).
Fotografia de la contracoberta: L'antic pont de Broto, 1907. Autor: Juli Soler i Santaló / Arxiu Fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya.

«Llisquem inconscientment sobre el corrent
de la vida dels nostres avantpassats...»

Virginia Woolf

Riu Ara

El seu nom és Ara.

És un riu de poc més de setanta quilòmetres. Com la majoria dels rius que neixen a la serralada pirenaica té la humil condició d'afluent, però també el caràcter orgullós dels rius de muntanya. L'Ara discorre per valls de l'alt Aragó i sembla la representació perfecta d'un riu. No debades, en arrel indoeuropea el seu nom podria significar, en una bella redundància, *riu*, com si no necessités un nom propi. Si podem «veure el món en un gra de sorra», com deia el poeta, potser també podem veure tots els rius en l'Ara.

Plourà i el riu recollirà les gotes d'aigua, l'únic vestit que llueix. El riu és un escultor pacient. Ha conformat aquestes valls, ha fet aquestes molleres, aquests congostos. I continua treballant, discret però amb constància. Com tots els rius, l'Ara sembla indiferent a les nostres inquietuds i anhels, però com tots els rius que transporten aigua i fecunden la terra, que alimenten la mar i la nostra imaginació, ens és essencial. Per això no és estrany que, a l'inici de la nostra civilització, els déus olímpics donessin el valor de deïtats fluvials a diversos rius i els atorguessin atributs propis dels déus.

Sense pressa, el riu va modelant el paisatge sobre el qual construïm records efímers. Ha estat aquí des de temps immemorials, és a dir, des d'abans que el poguéssim veure. La seva presència és d'una fidelitat permanent, duradora, inabastable a la nostra escala de fidelitats. La natura ens sobrepassa perquè trastoca les nostres regles i criteris utilitaris, les nostres passions. Les seves lleis ens són familiars,

però no les acabem d'entendre, ni menys encara respectar. El riu ha estat aquí sempre i aquí continuarà per molt temps. Les nostres memòries —uns gats ofegats, la picada d'una abella, el nas trencat de la tia Lola, la descoberta d'un poble abandonat— viuran només un instant, que semblarà lluminós i, tanmateix, tindrà l'impacte d'una cuca de llum. Les memòries de l'aigua són les substàncies que s'hi han dissolt prèviament i, com elles, els ecos de tot el que ha passat al llarg del temps, i que no arribem a conèixer.

L'Ara és singular per ell mateix. No és tan sols el seu delicat naixement ni el seu trajecte embravit; no és només la seva bellesa sublim ni la seva diversitat paisatgística. És únic, sobretot, perquè té l'honor de ser un dels rius més naturals de les nostres muntanyes, sense pantans artificials, ni aigües represades ni salts hidroelèctrics. Un riu salvatge. Un riu lliure, per on llisca, silenciosament, la nostra vida i la memòria dels nostres avantpassats.

Quan arribes al refugi, segueix plovent. Els núvols s'arrapen als boscos com un tel lletós, mogut suaument pel vent. Ets a Bujaruelo. El temps ha fet d'aquest lloc una postal. Una prada envoltada per boscos i altes muntanyes, que el riu travessa per sota un pont romànic que, des de fa segles, permet connectar a peu, en una llarga travessa, amb el veí país francès. Al costat del refugi hi ha també un terreny d'acampada. Tots dos estaran molt freqüentats a l'estiu però ara, a la primavera, hi regna la calma. Tant el refugi com el càmping són de propietat pública, de la Mancomunitat de la Vall, que els cedeix en concessió a canvi d'un cànon que reverteix en uns diners per a infraestructures de la zona. Ecos d'una antiga gestió pública i

comunal, que avui ens semblen utopies fòssils però que van ser més habituals del que sembla.

T'instal·les en una de les habitacions compartides, una gran cambra de sis lliteres dobles. No estan tots els llits ocupats i l'estança és ampla, confortable, amb dos lavabos i dues dutxes en un dels extrems. S'hi està bé, millor del previst. La gran sorpresa seran les zones comunes de la primera planta: dues grans sales amb sofàs i cadires còmodes per llegir i des d'on veure la pluja per la finestra. Un dels espais, amb el nom de *Cadiera*, permet admirar com eren les llars de les cases pirinenques, amb una ampla estança que feia de sala menjador i cuina, amb un gran foc al mig, a sobre del qual penjaven els clemàstecs, els ganxos per on baixarien i pujarien les olles per escalfar el civet, les sopes o els guisats; un llarg banc de fusta resseguia la paret. A casa la mare també hi havia una *cadiera* de fusta noble i amb una taula desmuntable.

A la planta baixa hi ha una gran sala menjador on serveixen els àpats, en taules compartides. Un fet agradable dels refugis és que conjugues el verb compartir: compartir habitacions, compartir taula, compartir conversa amb persones desconegudes. Aquest costum, que va desaparèixer a la vida social, tenia i té molts beneficis que es poden resumir en un de sol: conèixer gent. D'aquí es deriven, com pomes d'un pomer, moltes altres sorpreses: que la majoria de gent duu a sobre històries interessants, que et faran preguntes que caldrà respondre, que aprens alguns consells que et seran útils... Aquest vespre éreu sis persones a taula. Una infermera de Navarra que fa deu dies de travessa pirenaica per estar una mica amb ella mateixa. Un altre ve de Gandia i no sap ben bé què hi fa aquí. Hi ha un paio molt loquaç, amb tirada natural a ser el centre d'atenció, que és de Bilbao però nascut a Saragossa (ja se

sap que els de Bilbao neixen on volen) i que viu a Mallorca. Un altre és d'Osca i ens explica que s'ha quedat arraulit una bona estona a la Brecha de Rolando per protegir-se d'una forta tempesta de calamarsa. I una dona de Letònia, que ve de tant en tant als Pirineus a veure les muntanyes, que no existeixen al seu país. La majoria estan fent la travessa del Pirineu, ja sigui un tram o integralment. Quan ha arribat el teu torn d'explicar què feies t'has adonat —amb continguda satisfacció— que fer el curs de l'Ara era una proposta original. No és una ruta coneguda, ni marcada, no existeix un itinerari específic ni hi ha guies editades.

Un dels bons consells dels companys de sopar va ser no esperar fins a l'hora de l'esmorzar i demanar-lo abans, en forma de pícnic. Així, quan et lleves a quarts de sis, l'esmorzar ja està preparat a la sala la Cadiera. Trobes una capsa amb pa, formatge, una mica de salami, un croissant de bolleria industrial, un brick petit de suc de pinya i un altre de llet. A la taula, un termos amb cafè. A dos quarts de set ja creuaves el pont romànic i enfilaves la vall de Bujaruelo. Un encert. Matinar sempre és un encert.

Per anar a buscar les fonts de l'Ara cal fer un llarg recorregut, per una vall solitària. Es passa per la cabana d'Ordiso i al cap de dues hores s'arriba al petit refugi del Cerbillonar. Una construcció amb la teulada vermella, l'únic vermell enmig d'aquella simfonia de verds, talment una rosella enmig d'un camp de blat. Som a la falda d'un dels colossos dels Pirineus: el Vignemale —Comachibosa en aragonès— és la muntanya més alta del vessant francès dels Pirineus i la segona de tota la serralada, només superada per l'Aneto (3.403 m). La muntanya està associada al nom de Henry Russell, un comte francès amb arrels irlan-

deses que va fer del Vignemale una obsessió personal. Va aconseguir que li cedissin la muntanya per un període de noranta-nou anys, a canvi d'un lloguer simbòlic, va fer coves en les quals s'hi podia instal·lar i un dels pics del massís porta el seu nom, el Pic Russell. Les principals vies d'ascens al cim són franceses. Però hi ha una excepció notable. Poc coneguda i misteriosa, atresora l'aire llegendari d'allò que s'oculta, la sorpresa d'allò que ignorem.

A la banda dreta d'aquesta incipient llera del riu, al nord, apareix una majestuosa paret d'una verticalitat que sembla intransitable. Però com passa sovint a les muntanyes, allò inexpugnable amaga algun pas, una esclatxa, una xemeneia... una sèrie de llocs improbables pels quals es pot traçar una via per on transitar. Té un nom exòtic —la via Moskowa— que encobreix una història i, també, una injustícia.

Perquè la primera ascensió es va fer per aquesta banda espanyola. I la primera persona que assolí el cim va ser, contra tot pronòstic, contra els prejudicis, contra la lògica d'aquella època, una dona, Anne Lister. De fet, la biografia de Lister trenca tots els esquemes de l'època victoriana. Havia nascut a Anglaterra, en una família rica de la qual heretaria la fortuna, fet que li permeté ser una «dona viatgera». Però no era només una altra aristòcrata que viatjava, era una persona de gran cultura, amant de la literatura clàssica, escriptora i alpinista. Segurament res de tot això l'acaba de definir: Anne Lister era ella mateixa, en el sentit de ser una dona decidida a viure la vida que volia viure. Va ser lesbiana i no se'n va amagar, en una època que això era sinònim d'escàndol. Va tenir diverses amants i, fins i tot, es va casar amb una altra dona, Ann Walker —sense efectes legals, perquè llavors aquest matrimoni no era permès— en una clara demostració de caràcter i personalitat.

Una de les seves passions va ser la muntanya i en aquesta zona pirinenca va protagonitzar dues fites: ser la primera persona que pujava al Vignemale i ser la primera dona que pujava al Mont Perdut. La història del Vignemale mereix ser ressenyada: el 1837 un conegut guia de la zona, Henri Cazaux, havia promès l'ascensió pionera al Vignemale, la «première», a Napoleón Joseph Ney, un polític francès i muntanyenc també. Això vol dir que, segurament, Cazaux, potser amb altres persones de la zona, ja havia pujat al Vignemale; però guies i pastors no buscaven notorietat i fama, sinó diners per viure. Els diners que tenien aquells estrangers, com Ney, per exemple, que ostentava el títol nobiliari de Príncep de la Moskowa. Van acordar fer l'ascensió l'any següent de la conversa, és a dir el 1838. Però Anne Lister era aquell any pel Pirineu i va contractar el mateix Cazaux per fer l'ascensió uns dies abans del que tenia compromès amb el príncep. Així va ser com Anne Lister va arribar al cim del Vignemale el 7 d'agost de 1838, amb Cazaux i dos dels guies que havia contractat a Luz. En tornar de la muntanya, Cazaux va amagar que Anne Lister hagués arribat al cim —sembla que va dir que havia estat indisposada— i hi va pujar amb el Príncep i el seu germà el dia 11 d'agost. Convençuts que eren els primers en aconseguir-ho, van fer pública la notícia el 21 d'agost i durant molt de temps es va considerar aquesta com la primera ascensió oficial.

En assabentar-se de l'engany, de la falsedat, Anne va pledejar, va discutir i va aconseguir que Cazaux rectificqués i li signés un certificat donant fe que la primera ascensió al Vignemale corresponia a Anne Lister el 7 d'agost de 1838. Aquesta determinació és, potser, el més remarcable de Lister. Una dona intrèpida que va aconseguir l'honor d'haver coronat un dels pics més alts i majestuosos del Pirineu. I, tot i que la via va quedar batejada com a «via

Moskowa» —tu sempre vas pensar que la dona que havia pujat al Vignemale era russa— a dalt de la carena, el coll pel qual s'ha de passar per assolir el cim es diu «Collada de Lady Lister». Anne era conscient que, un cop publicada la notícia de l'ascensió del príncep, el tema havia perdut interès i que la rectificació tindria poc recorregut. No s'hi va amoïnar massa. El que volia era que es reconegués la veritat. I va deixar escrit: «He fet cada ascensió pel meu plaer, no pas pel meu lluïment. Què és el lluïment per a mi?». És reconfortant aquest capteniment: a Anne Lister, que tenia quaranta-set anys llavors, no li interessa la fama, sinó la veritat. I tot i que no sembla haver-hi dubtes sobre què té més valor, si la fama o la veritat, al segle XIX, com encara avui, una notícia falsa pot merèixer grans titulars als mitjans, dobles pàgines o portades, però la seva rectificació, és a dir, el reconeixement de la veritat, només ocuparà, si hi ha sort, una breu i miserable nota camuflada com a fe d'errates. Per això, segurament, hi ha una via Moskowa i només un coll Anne Lister.

Als peus del Vignemale, aliè i indiferent a aquestes cuites humanes, l'Ara segueix el seu curs. Ell havia nascut abans, molt abans, que aquests rics aristòcrates, amants de la muntanya, competissin, més o menys esportivament, per escriure el seu nom al punt més alt.

Camines lleuger, esperonat també per l'amenaça de tempestes cap al migdia. No vols demorar-te ni distreure't gaire fins a arribar al naixement de l'Ara. No és cap epopeia, no són les misterioses fonts del Nil ni l'amagada surgència del Danubi. Però aquests quinze quilòmetres són un recorregut per un paisatge extraordinàriament verge, on camines cap a un nord físic i imaginari, és a dir,

camines cap al teu propòsit. El petit refugi de Cerbillona són dues estances nues, sense porta, sense cap moble ni estri. L'apoteosi de l'austeritat. I, tanmateix, aquesta austeritat el fa valuós perquè deu ser un bon recer per protegir-se d'una tempesta o un abric per passar-hi la nit en cas d'emergència. Aquesta petita construcció sembla ser l'últim vestigi d'activitat humana. El camí entra ara en un espai solitari i poc transitat, però aviat trobaràs una altra petjada humana: quan el sender comença a enfilarse i deixa el curs del riu més avall, apareix, al costat de la seva riba esquerra, una instal·lació circular de pedres, que no és cap cleda ni sembla tenir cap utilitat. El mapa t'informa que és un cromlec, una construcció megalítica.

Arribes al punt on el sender que recorre els Pirineus travessa el riu i ascendeix en direcció a les valls de Pantícosa. Cal seguir un altre camí, ja sense marques i això et demana més atenció. Entres en zona d'alta muntanya, per sobre dels dos mil metres, on els arbres van desapareixent. T'adones llavors, amb disgust, que la ruta que havies consultat i pensaves que havies baixat al teu mòbil no està disponible. Tampoc no hi ha cobertura per a baixar-la ara. I, per més despropòsit, comproves que la bateria no es va carregar bé i està a la meitat. Maleeixes aquests descuits, impropis d'algú avesat a la muntanya. Per sort, hi ha alguna cosa que portes amb tu i apareix al rescat: el mapa! Quan ja començaves a neguitejar-te perquè no trobaves el camí ni fites que t'orientessin, la consulta del mapa esdevé balsàmica. Et proporciona certa seguretat i, el més important, t'orienta sobre per on deu discórrer el camí. El mapa de paper, aquesta representació del territori a escala, sempre està obert, totes les hores dels dies de l'any. No falla mai, com les tisores, com la navalla, com un llibre, com saber sumar i multiplicar...

els coneixements bàsics, les eines elementals, sempre les tenim a l'abast. Sense necessitat de cables.

En un estrep del sender apareixen dos isards. Queden immòbils un instant. Després, un fa un salt i corre lluny, mentre que l'altre, més parsimoniós, continua cap a dalt, absent com si fos un ase. Recorres amb la mirada el paisatge i trobes un altre grup d'isards, trescant per sobre d'una carena. Només se'ls veu la silueta, caminant a poc a poc, algun amb el cap alçat i vigilant el teus passos. És una escena pròpia d'aquells westerns on els indis van seguint des de dalt la progressió de les caravanes. Però els isards no atacaran.

L'isard és una senya d'identitat dels Pirineus, on habiten de forma majoritària, movent-se en plena llibertat sense conèixer fronteres administratives ni lingüístiques (en aragonès són «sarriós», però ells no responen ni a un nom ni a un altre). Són àgils, de figura gràcil, esvelta, i es mouen a gran velocitat entre les valls i les tarteres silencioses, s'arrapen a les congestes de neu i ens captiven amb el seu posat elegant. La seva presència és la de la fauna salvatge que viu en llibertat. Un dels seus familiars, la cabra pirinenca anomenada *bucardo* en aquestes zones, ja no el podem veure. Aquest animal —més gran que els isards i amb una cornamenta recargolada i espectacular— era propi dels Pirineus (*Capra pyrinaica pyreinaica*) però va estar sotmès durant els segles XIX i XX a una gran pressió cinegètica, és a dir, era una valuosa peça de caça. Les seves testes als murs d'un menjador eren l'exhibició d'un preuat trofeu. Cèlia era el nom de l'últim bucardo. Va morir l'any 2000, a la vall d'Ordesa, en un espai protegit i quan ja era ella mateixa una espècie protegida, però els pocs exemplars que existien no van ser suficients per mantenir la continuïtat de l'espècie. Havia viscut durant mil·lennis en aquestes valls, molts abans que els nostres avantpassats i

per això la seva extinció té un aire d'injustícia existencial. Veure un cabra pirinenca era difícilíssim, però saber que no la veurem mai és la mesura del que significa la pèrdua de la biodiversitat. Quan va morir Cèlia, tu havies començat a treballar en temes ambientals i les teves companyes t'ajudaven a entendre conceptes i teories que no dominaves. Un d'aquests conceptes científics era *biodiversitat*, una paraula que designa la diversitat de la vida. Malauradament la mort de Cèlia et va fer entendre millor que mil definicions el que significa la pèrdua de biodiversitat. És la negació d'una possibilitat, és un desolador empobriment del que som.

Més abundants i juganeres es mostren les marmotes, alguna prou confiada com per deixar-se retratar. Quan consideren que ja t'has acostat massa, que has superat la seva línia de fuga, fan un xisclé i desapareixen a dins del cau. Alguns d'aquests caus estan excavats al costat mateix del sender, poc fressat en aquesta zona, i més d'una vegada has de maniobrar per no ficar el peu a dintre i... qui sap, potser començar a caure pel túnel de l'Àlicia!

Caminar és divagar. De vegades també ajuda a pensar. No descobriràs res de nou si parles dels beneficis de caminar. S'ha escrit molt i bé sobre aquests beneficis, ja des de l'època dels filòsofs grecs. Constates només que caminar t'ha procurat un plaer molt personal. T'ha agradat i t'agrada caminar per qualsevol lloc, ja sigui per muntanyes desconegudes o pels barris de la teva ciutat. És un plaer físic —els experts parlen de l'efecte de les endorfines— que pot arribar a provocar un èxtasi silenciós en situacions de gran desgast. Però també t'ha permès trobar respostes a preguntes que desconeixes, encertar

sortides a neguits que et perseguien, imaginar projectes que normalment no es duren a terme... T'ha permès conèixer-te millor. Caminar relaxa i, absort en la senzillesa d'un objectiu primigeni, caminar, t'ha procurat moments de felicitat. Caminar és pensar. I divagar.

El flux del pensament circula i fa aflorar imatges, sense solta ni volta. Haver pensat en ficar el peu a dins del cau d'una marmota t'ha dut, en mil·lèsimes de segon fins al relat d'Àlicia al país de les meravelles. D'allà rescates aquella cita que introduïes en alguns documents de treball quan eres jove. Ens agradava, llavors, transgredir els escrits burocràtics i els informes oficials amb alguna cita inesperada:

—Gatet de Cheshire, podries dir-me, si us plau, quin camí haig de seguir per sortir d'aquí?

—Això depèn en gran part del lloc on vulguis arribar —va dir el Gat.

—No m'importa molt el lloc... —Va dir Àlicia.

—Llavors tampoc importa molt el camí que prenguis —va respondre el Gat.

—...sempre que arribi a algun lloc —va afegir Àlicia com a explicació.

—Oh, sempre arribaràs a algun lloc —va assegurar el Gat—, si camines prou!

D'aquesta constància que recomana el gat de Cheshire, el pensament salta, ràpidament i imprevist, cap el famós vers de Machado «Se hace camino al andar». No només és un aforisme brillant sinó una expressió que concentra en cinc paraules molts cursos d'autoajuda, de lideratge i de *coaching*. Sintetitza la filosofia de Machado i de Juan de Mairena, i anticipa els eslògans publicitaris del tipus *Just do it* o els consells de molts gurus motivacionals. Així és: si vols fer alguna cosa, fes-la. Només fent-la arribaràs

a algun lloc, només així et mouràs. La frase machadiana és una invitació a l'acció, però per als excursionistes té una accepció més pràctica: el camí apareix, es fa visible, es fressa, a mesura que més i més persones el caminen. Un sender poc transitat tendeix a desaparèixer. «Se hace camino al andar».

Pensar mentre camines és caure en un forat, dins del qual el gat d'Àlicia ha saltat cap a Machado i, potser, després viatjarà fins a l'Ítaca de Kavafis. Sembla frívol, però també hi està emparentat. Al capdavall, en el poema del grec, allò que importa és el viatge, no el destí. Pensar caminant és caòtic i imprevisible. S'assembla a un exercici de llibertat.

Has de deixar enrere el gat d'Àlicia i els caus de les marmotes, per vorejar dues congestes de neu. Unes progressions més i arribes fins a un monticle al mig de la vall. Al davant es presenta, ara sí, el circ de l'Ara, una cadena de muntanyes amb neu als cims que tanquen la vall, com un amfiteatre. Les congestes baixen fins al fons del circ on les neus han regnat durant molts mesos. És un collar de gran bellesa, amb algunes tarteres de roca i terra violàcia, púrpura, que cauen verticals sobre el fons de la vall. Els plecs geològics tracen dibuixos d'ocres càlids a les parets que es precipiten. Arribes a poc a poc al peu del circ, assaborint cada passa. Hi ha un paratge d'herba verda i tendra com molsa, per on passen alguns meandres d'aigua tranquil·la, pura, transparent. El naixement de l'Ara no respon, com en altres rius, a la idea d'un brollador o una deu que sorgeix de la terra o de sota les roques. Aquí és l'arreplec, la confluència dels fils d'aigua que baixen dels diferents cims del circ. És una gestació col·lectiva. Minús-

culs cursos d'aigua serpentegen i es troben en un extrem d'aquesta mollera, i allà comença el curs d'un riu. Hi ha un primer bleix, com una glopada, l'aigua fa un petit salt endavant, giravolta per unes roques amagades, apareixen unes primeres escumes blanques i el corrent s'escola quasi en silenci, com gronxant-se empesa per les aigües que segueixen arribant a la mollera.

És una imatge que captiva. Qualsevol naixement és una emoció, una promesa i una incògnita. L'origen d'un riu té unes conseqüències que s'estenen fins a un temps remot i inabastable; ha modelat el passat més llunyà, els paisatges que veiem, i condicionarà la vida de moltes persones en l'avenir. Contemplar aquest paisatge és commovedor, per la personalitat silenciosa dels cims que formen el circ i que componen un bressol als seus peus. El bressol de l'Ara. Una petita bassa d'aigua en moviment, amb una catifa d'herbes al seu voltant, on sembla bullir en fred una aigua transparent.

Això és la capçalera de l'Ara, situada a uns 2.400 metres d'altitud. I aquest petit desnivell que s'obre a la mollera és l'inici del seu viatge. Un viatge aparentment breu, perquè en poques hores aquestes molècules d'aigua que aquí s'empenyen, arribaran al final del seu trajecte. Un viatge breu però intens, apassionant, carregat de sorpreses i de misteris, d'històries i memòries. Ben bé com una vida. Com una de les nostres vides, estrenades amb la mateixa puresa i transparència, amb el mateix bleix innocent, amb el mateix ímpetu de qui ignora que, en algun punt, hi ha un final.

I, tanmateix, el naixement d'un riu s'assembla poc a nosaltres, que som tan dependents els primers anys de la nostra vida. S'assemblaria més a un poltre acabat de néixer, que ja sap aixecar-se sobre les seves cames i començar a rodar. Quan el riu arribi a Bujaruelo, quinze quilòmetres

més avall, ja tindrà perfilat tot el seu caràcter i determinació. Ara és tot just un rierol, un poltre petit, deu fer poc més d'un metre d'ample, que pots saltar d'un costat a l'altre sense esforç. Però ja és un riu que no vol ser domesticat.

Els primers pirineistes van arribar a aquests paratges a finals del segle XIX i principis del XX. Un dels primers que va documentar el curs de l'Ara des de la seva capçalera va ser Juli Soler i Santaló, un personatge rellevant en la història de l'alpinisme català i membre destacat del Centre Excursionista de Catalunya. Va trepitjar quasi totes les valls del Pirineu aragonès i, bon escriptor com era, el va fer conèixer als excursionistes catalans. Va ser un dels descobridors dels seus valors naturals, com testimonien les monografies que va publicar, en vida o pòstumament, sobre les valls de Gistaín, Ció i de Puértoles, la vall de Bielsa, La vall de Tena, la vall de Broto i la vall de Canfranc. Tot i que la seva obra més completa va ser la guia de la vall d'Aran, una altra zona del Pirineu. Era també un bon fotògraf i les seves imatges ens han llegat una valuosa visió d'aquell passat que sembla tan remot. Gran caminador, Juli Soler va anar decantant l'excursionisme des de la seva vessant més científica cap a una altra de més esportiva. Va ser un dels primers promotors dels refugis de muntanya a casa nostra i va ser el principal impulsor del refugi de La Renclusa, als peus de l'Aneto.

Juli Soler va arribar fins aquí mateix, fins aquesta capçalera de l'Ara, que si avui està deserta i solitària, fa més de cent anys devia estar quasi inexplorada, intacta i poc documentada. Ell en va deixar testimoni a la seva monografia *La vall de Broto* que va publicar pòstumament el CEC el 1922. Escriu allà, referint-se al naixement de l'Ara:

Pren origen aquesta al redós meridional del vèrtex de l'angle susdit i en el cercle irregular tancat pels cims de Chabarrou, del Ratillo, dels Batans i pels vessants occidentals dels colls dels Mulets i els repeus del Vignemale. Al fons d'aquest reclòs amfiteatre muntanyós hi aflueixen petits barranquets com el provinent de la collada del Ratillo al N., la dels Mulets a l'E., i el que serveix de descàrrega al petit estany dels Batans a l'O. Reunits tots aquests en el pla del cercle i formant una petita ribera va devallant per entre els aglevats i les tarteres i pren la direcció vers el migjorn anomenant-se la ribera del Cerbillonar de Broto.

Des de l'època de Juli Soler han canviat poques coses aquí dalt i una de les que ho ha fet, la toponímia, és invisible. Ha canviat el nom d'alguns cims i ha canviat, notablement, el nom del riu. Ell li va donar fins a tres noms diferents, segons el tram: el Cerbillonar, al seu naixement; el Bujaruelo, més avall; i l'Ara, tot just quan es trobi amb l'Arazas. Avui la toponímia s'ha simplificat.

Abans de marxar tornes a embadalir-te amb la contemplació del circ de l'Ara. Un enfilall de cims que a la banda esquerra tanquen la Tuca Blanca (2.759 m), el Pic Né i el Grand Pic d'Arratille (2.898 m); i a la banda dreta està encerclat per les agulles de Chabarrou, algunes properes als 3.000 metres. Busques amb els ulls el coll dels Mulets, per on es passa al vessant francès, i per on es podria arribar al refugi des Oulettes. Costa marxar. Fas alguna fotografia i graves la surgència de l'Ara. No plou. Potser plourà més tard. Cal posar-se en marxa.

De fet, aquí comença el teu viatge: resseguiràs el curs del riu Ara, des del seu naixement fins al final... No pots dir fins a la seva mort, perquè els rius no moren mai, perquè són un curs d'aigua permanent que es renova en temps real. Alguns van a la mar; altres, com aquest, entra-

ran en un altre riu, perquè en són afluents. La condició d'afluent és modesta. És el paper discret de qui li pertoca ajudar algú més important. Sense afluents no hi haurien grans rius com el Danubi, l'Amazones o el Mississipí. Els rius i els afluents, com l'Ara, formen part de la mateixa espècie. S'assemblen en allò essencial: són aigua que flueix d'un punt a un altre. Que recorre i alimenta valls, pobles, conreus. Les dimensions són el que fa que semblin de galàxies diferents: unes desenes enfront d'uns milers de quilòmetres. Un cabal enorme o petit, una velocitat diferent. L'Ara és un afluent del riu Cinca que, a la vegada, ho és del riu Ebre, aquell riu «mític i remorós» en paraules del poeta ebrenc Gerard Vergés. El riu petit, la baula necessària del riu gran, de la mar. És una metàfora de tots els processos acumulatius, en el quals tot comença amb unitats petites, aparentment insignificants (el primer pas d'un llarg viatge, el gra de sorra d'una platja, el primer vers d'un poemari...). L'afluent és com el gregari del ciclisme que es desgasta per col·locar en bona posició el líder del seu equip que, potser, guanyarà l'etapa, pujarà al podi i apareixerà a les fotografies dels diaris. Com els xerpes, que traginen tendes i materials, que obren camí perquè l'alpinista arribi al cim. Són maneres dignes d'assumir un paper secundari, però absolutament necessari. Sense ells no hi ha èxit, ni podi, ni cim, ni gran riu que arribi a la mar. «Que buen vasallo si hubiere buen señor», sospirava el Mío Cid, conscient que el seu paper havia de ser servir el rei, però un bon rei.

Ens agrada citar Heràclit i la seva cèlebre frase: «No podem banyar-nos dues vegades en el mateix riu». És una lliçó elemental de dialèctica: les coses estan en moviment continu, la realitat és canvi. L'aigua que ara veus aviat estarà molts quilòmetres avall. Però el riu és el mateix. L'aigua va canviant. El riu està fet d'aigua que es renova

contínuament. El pensament d'Heràclit és la metàfora dialèctica de la vida. L'aigua no és mai la mateixa, però és que tampoc nosaltres som els mateixos. El nen que es banyava amb quatre anys a la pollancreda del riu no és el mateix home que mira avui com s'escola a l'alta muntanya. No llegim mai el mateix llibre. Ni besem els mateixos llavis un dia i l'endemà. Ni mirem el mateix cel. Tot és dinàmic i canviant. I per això tampoc els nostres ulls poden mirar igual, perquè nosaltres no som els mateixos avui que demà. I, a la vegada, com el riu, sembla que tot canvia i tot roman. Sembla que som els mateixos, però és només una il·lusió. Un viatge, per breu que sigui, pot ser una de les millors plasmacions d'aquesta idea: tot flueix, tot evoluciona, tot es va carregant i modificant. Com el curs d'un riu.

L'Ara comença aquí el seu viatge que, durant uns dies, serà el teu. El curs d'aigua va discorrent entre roques i pedres i va dibuixant el seu trajecte enmig del silenci. A poc a poc, es va alimentant de nous cursos d'aigua que brollen i regalimen pels vessants de les muntanyes. El primer tram té dues aportacions rellevants: l'aigua que s'escola des dels Ibones de los Batanes, a la banda dreta, i la que baixa pel barranc del Vignemale. El sender segueix als peus de les impressionants parets, una gran marbrera de color blanc i grisenc, quasi translúcida, com una escultura clàssica que s'aixeca des del fons de la vall fins al cim més alt.

Aquests primers quilòmetres de l'Ara transcorren entre altes muntanyes i el riu serva un capteniment discret, allà al fons. En el tàlveg per on baixa l'aigua del barranc de los Batanes torno a veure els cromlecs que ja m'havien cridat l'atenció. Quan mirem aquests cercles ben definits el que veiem és el misteri. Un misteri que ens mira des del passat, fet de pedres granítiques, que uns avantpassats van moure i disposar amb cura, potser fa més de 3.000 anys, al Neolític, sense que sapiguem ben bé quina era la seva

funció. El que sí intuïm, com ens recorda Stonehenge, el més cèlebre cromlec que coneixem, és que tenien funcions rituals, ja fossin religioses, funeràries o relacionades amb l'astronomia. Veure un cromlec en un paisatge tan oblidat com aquest és veure el nostre passat llunyà; i adonar-nos que està fet de preguntes molt semblants a les d'avui.

Tornes a passar pel refugi de Cerbillona, aquella rosella vermella enmig de la vall, i mires les parets immenses del Vignemale per veure si saps trobar el pas del corredor Moskova. Al refugi, algú ha escrit amb una teia negra, en la pedra d'una de les parets interiors: «Vaga errante / por los valles de Bujaruelo / con el corazón devorado / por la pena huyendo / de las huellas de los Hombres». És el mite de la terra alta, que va formular magistralment Àngel Guimerà, segons el qual, allà dalt a la muntanya hi hauria un món de puresa virginal, de virtut i de llibertat, mentre que a la terra baixa hi hauria un món de mentides, de dominació, de rumors i enveges. El mateix Manelic sap que les diferències entre tots dos mons no són a causa del clima o la vegetació, sinó que la frontera la marca l'hàbitat dels homes.

—Nuri: *Manelic! El món diuen que és molt dolent. Que ho creus tu, que ho siga, de dolent, el món?*

—Manelic: *Lo món de la terra baixa, prou: que no ho era, no, el de la muntanya. Sinó que potser no ho era perquè allà dalt no hi havia homes!.*

Aspirem a la llibertat i a la innocència de la terra alta. Però sabem que habitem la terra baixa, allà on som, ens trobem i convivim. La vida és aquí, a la terra baixa, i és aquí on hem de fer possibles els ideals de la terra alta. Fugir a la terra alta és bonic però és tan irreal com fugir als mars del sud.

Mires les aigües de l'Ara que llisquen dessota l'últim pont. Amb elles viatja una dona anglesa que va escalar la muntanya més alta, el cant del gall fer i la impossibilitat de l'amor, les aigües d'Heràclit, la sega del blat, la caça del porc senglar, el silenci dels pobles abandonats, el pont de pedra, el pas dels pelegrins. Amb elles viatja la brigada de l'exèrcit republicà, el pont destruït, un poble incendiat, les flames de la derrota, el silenci de la pau, el comunidor, la transparència de les truites, la fortalesa del boix, l'austeritat del romànic, la fletxa d'un trençalòs. I l'aigua, l'aigua que baixa, que s'escola, l'aigua que rega, l'aigua que es vol domesticar, la lluita contra el pantà, el poble que ressuscita, el cant que brolla de la terra, la ronda de Boltaña, les torres de guaita, la por, els àrabs, l'òmnibus del correu que arriba tard, els camions de Viñola, les maletes per marxar a ciutat, l'emoció d'un trèmol que batega a la riba.

L'aigua que baixa, l'aigua que es regenera, l'aigua que no des-cansa... I el corrent de la vida dels nostres avantpassats.

www.tushitaedicions.com